

FODOR IMRÉNÉ ÉVA

Gondolatok a magyarországi felnőttképzésről¹

Bevezető

Magyarország a rendszerváltás után a felnőttképzés rendszerének kidolgozása terén az újonnan csatlakozott országok között élen járt, átalakította a szakképzés struktúráját, új szabályokat alkotott, magas színvonalú állami felnőttképzési rendszert hozott létre és működtetett, perspektívái minimum ígéretesek voltak.

Napjainkban azonban már tény, hogy ezeket a reményeket nem sikerült beváltani, ma Magyarország felnőttképzési statisztikai mutatói az EU országaival való összehasonlításban messze elmaradnak az átlagos értékektől és számos belső strukturális problémával terheltek. Erre mutat rá az EU számos statisztikája és kutatása², de ezt erősíti meg a KSH Felnőtt oktatás felnőttképzés c. 2014 es kutatási kiadvány adatai is.

A munkaügyi statisztikák szerint a „látható”, a nyilvántartásokban megjelenő munkanélküliek jelentős része hátrányos helyzetű, alulképzett, ugyanakkor a hátrányos helyzetűek felnőttképzésben való részvételi aránya alacsony. Nem, vagy alig használjuk a felnőttképzési szolgáltatásokat, nem megoldott a képzők folyamatos képzése, nem elég ösztönzőek, mert szűkek a finanszírozási paletta lehetőségei. Nem megfelelő a képzési piacon a kommunikáció, elsősorban a felnőttek tájékoztatása, az egyének felkészültségére és a munkaadói igényekre épülő rövid ciklusú képzési programok bővítése sokszor célszerűbb és gazdaságosabb megoldást jelentene, és sorolhatnánk még a megoldandó problémákat.

Kiragadott, de elgondolkodtató tények

Ma már közhelynek számít az életen át tartó tanulás fontossága. Az EU-ban évtizedek óta folyamatosan napirenden lévő téma, számos dokumentum, ajánlás „üzenet” fogalmazza meg a kognitív társadalom lényegét, a tudás alapú társadalom építésének gazdasági növekedésre gyakorolt hatásait, az Unió egészének és az egyes az egyes nemzetek ezzel kapcsolatos feladatait. A fejlett országok éppen a képzés oktatás kutatás fejlesztésében látják fejlődés lehetőségét, vagy napjaikban éppen a válságból kivezető utat. Ennek tükrében még érthetlenebb, hogy miért nem teszünk sokkal határozottabb lépéseket a felnőttkori oktatás fejlesztése, a résztvevők számának növelése, és összetételének javítása érdekében.

A fenti, és csak kiragadott példákkal érzékeltetett probléma rendszert a 2008-ban indult gazdasági pénzügyi válság és 2011 óta életbe léptetett felnőttképzést érintő törvényi, jogszabályi változások felerősítették, nyilvánvalóan új kihívásokat hoztak felszínre a szakképzésben/felnőtt szakképzésben és a már korábban is fennálló problémákkal együtt, a szakképzés előtt álló feladatok, kérdések megoldását egyre sürgetőbbé teszik.

A fő kérdés napjainkban az, hogy

¹ A felnőttképzésnek gyakorlatilag két formája működik: az iskola rendszerű és az iskolarendszeren kívüli oktatás. Jelen tanulmányban az iskolarendszeren kívüli felnőtt oktatást vizsgálom elsősorban.

² Developing the adult learning sector Workshop background document FIBS, DIE Berlin 2012.

- hogyan lehet gyorsan új munkahelyeket, foglalkozásokat létrehozni, és az ezt kiszolgáló, ezzel adekvát, és gyors indítású felnőttképzési rendszert működtetni.
- Megfelelnek-e a jelenlegi, alkalmazott felnőttképzési rendszerek, módszerek ennek a kihívásnak?
- Hogyan lehet a nagy létszámú alulképzett, halmozottan hátrányos helyzetű réteg foglalkoztathatóságát a képzésen keresztül tömegesen javítani?
- Hogyan kell a válságban lévő / válság utáni magyar gazdaságban meghatározni a szakképzés és a felnőttképzés funkcióit és működtetését, milyen ösztönző rendszerekkel lehet növelni a résztvevők számát és időtartamát
- Milyen szerkezetű felnőttképzés felel meg az új követelményeknek?
- Hogyan alakítható a kínálat vezérelt piac kereslet vezéreltté?
- Hogyan lehet megteremteni a színvonalát tekintve hosszú évek óta polarizált jellegű felnőttképzés i rendszer helyett egy egységes és más szakpolitikákkal összehangolt rendszert?
- Mi az előrejelzés és a monitoring legmegfelelőbb formája? (Minőségi sztenderdek, társadalmi kontroll.)
- Hogyan lehet a gazdaság és az egyén szempontjából is hatékonyra tenni a felnőttképzés rendszerét?
- Hogyan lehet folyamatosan biztosítani a képzők hatékony képzését?
- Hogyan lehet költséghatékonyabbá tenni a képzéseket, pl. az előzetesen szerzett tudás mérésének és beszámításának általános elterjesztésével?

Hosszasan lehetne sorolni a mai magyar felnőttképzésben jellemző pozitív, és negatív tényeket, hiányosságokat és ellentmondásokat, amelyek az elmúlt éveket jellemzik. Az alábbiakban kísérletet teszek néhány általam fontosnak vélt területre való rámutatásra.

Trendek, avagy tények és konzekvenciák az elmúlt 25 évről

Ha áttekintjük a felnőttképzésben az elmúlt évtizedek történéseit, fontos következtetéseket vonhatunk le.

Az „újkori” felnőttképzés kezdete tulajdonképpen már a 80-as évek végére tehető. Ekkor született egy jogszabály, mely a már felszín alatt fortyogó, akkor még nem munkaerőpiacnak nevezett rendszerben ún. „a gazdasági szerkezetváltást elősegítő” képzéseket támogatót állami forrásból abban az esetben, ha adott munkáltató korábbi tevékenysége helyett/mellett a foglalkoztatottak egy részét más gazdasági területen kívánta alkalmazni. E jogszabály adta lehetőség kihasználása már első próbája volt a későbbi támogatott képzéseknek a támogató, és a pályázók számára is.

Láthatóan időben észleltük a várható problémákat, reagáltunk azokra és kezdtünk tapasztalatot szerezni.

A 80-as évek végétől az 1991 évi foglalkoztatási törvény megjelenéséig a munkaügyi központok elődjeként működő foglalkoztatási hivatalokban az ún. kísérleti foglalkoztatási eszközök között az egyik legtöbbször használt volt az igen magas munkanélküliséggel küzdő gazdaságban a munkaerőpiaci problémák megoldásában a képzés. Ekkor a képzések bonyolítását döntően a korábban különböző minisztériumok fennhatósága alatt működött nagy továbbképző intézetekből létrejött magán képző szervezetek végezték.

A jogszabályi rendezetlenség miatt területenként/ megyénként eltérő feltételek és szabályok határozták meg a támogatások jellegét, a kiválasztott pályázók és képzésben résztvevő célcsoportok jellemzőit.

A támogatott képzések mellett komoly nagyságrendben jelenlévő ún. piaci, önköltséges képzések területén azonban még ilyen jellegű kezdetleges szabályozás sem volt. Az ekkor már jelentősnek tekinthető képzési kereslet egyének által finanszírozott kielégítését az ún önköltséges képzéseket kaotikus viszonyok jellemezték.

Már ez idő tájt érzékelhettük tehát a szabályozatlanságban, a kontrolling hiányában rejlő és hatását összetetten kifejtő problémákat.

Az 1991. évi foglalkoztatási törvény, majd végrehajtási rendeleteinek megjelenése komoly előre lépést, már „szabályozott” rendet teremtett a támogatott felnőttképzési piacon, hiszen pontosan meghatározta a támogathatók körét, a támogatás feltételeit stb.

Az 1992-95 közötti időszak a felnőttképzési piac szereplőinek kibővülése és ennek következtében minőségi elemek megjelenése szempontjából volt fontos időszak. Létrejötték a felnőttképzés állami intézményei a Regionális Képző Központok. A világbanki beruházással és az alkalmazottak nemzetközi szakemberek szakmai felkészítésével megvalósított, területileg az egész országot lefedő intézmény rendszerben a kor színvonalának megfelelő infrastruktúrán a legkorszerűbb kompetencia alapú, modul rendszerű képzések folytak. Mint állami intézmények elsősorban a munkanélküliek, döntően a hátrányos helyzetűek képzésében kaptak szerepet, de a vállalati igények kielégítésében és a nem támogatott képzések területén is jelen voltak. Állami, nem nyereség orientált szervezetekként jelentős szerepük volt a felnőttképzés minőségének, hatékonyságának biztosításában, feladatuk volt ezen új típusú felnőttképzési kultúra más intézményekre való kiterjesztése is.

Ebben az időszakban kezdődött meg az iskola rendszerű oktatási helyek felnőttképzésben való részvételének növekedése is. Ezzel létrejött a máig jellemző úgynevezett 3 pólusú intézmény rendszer a képzők piacán:

- a) magán képző szervezetek,
- b) az iskola rendszerű oktatási intézmények és
- c) az állami intézmények.

Kialakult tehát egy piaci modell, de a szereplők egy része felemás helyzete miatt nem tudta megfelelően artikulálni és elvégezni feladatait. Az iskolarendszerű oktatási intézmények felnőttképzési módszertanban való tapasztalatlansága, a felnőttképzési bevételeik felhasználhatóságának és irányító hatásaik e területre vonatkozó elvárásainak állandó instabilitása nem tette lehetővé szerepük kiteljesedését. Ezek a jellemzők, bár időszakonként más intenzitással máig fellelhetők e szektorban.

Az állami képző intézmények piaci bevezetése is számos problémával volt terhelt. Valószínűleg a politikai légkör miatt, amely ebben az időszakban nem kedvezett az állami fejlesztésnek, nem volt megfelelő ezen intézmények piacra vezetése, és ez hosszú ideig rányomta bélyegét működésükre. Stratégiai jelentőségű feladataik, a felnőttképzés fejlesztésében betölteni kívánt szerepük egyértelműsítése, a piac többi aktora felé történő kommunikációja nem volt megfelelő és határozott. Energiájuk egy részét hosszú ideig nem a feladatok teljesítése, hanem megmaradásukért, piaci pozícióik erősítéséért vívott harc kötötte le.

A magán képző szervezetek a működésüket konkrétan szabályozó törvény hiánya miatt minőségi szempontból erősen szelektáltak voltak, közösen elfogadott értékek híján ki-ki hosszú vagy rövid távú érdekei mentén folytatta tevékenységét.

Tény, hogy a munkaerőpiaci felnőttképzés ebben az időszakban a foglalkoztatáspolitikai egyik legfontosabb eszközévé vált, és évről évre nőtt a képzésben a résztvevők száma is.

A pozitív tendenciák mellett, azonban érzékelhetőek voltak rendszerhibák is melyekre már utaltam, és amelyek főleg egy, a felnőttképzést átfogóan törvényi szinten megjelenő szabályozásának hiányára voltak visszavezethetők. A felnőttképzők piacára való belépés rendkívül puha korlátai, gyakorlatilag a személyi és tárgyi, minőségi követelmények teljes hiánya, a potenciális és tényleges résztvevők munkaerőpiaci tájékozatlansága sokszor anomáliákhoz vezetett. A képzések indítását sok esetben nem munkaerőpiaci, gazdasági érdekek, célok, hanem a képzők akarata, profit érdeke, rendelkezésre álló eszköz állománya határozta meg.

Az 1995–2000 évek az útkeresés, a szabályozottságra tett kísérletek jegyében telt. 1996-ban megszületett a támogatott képzések árképzésére vonatkozó jogszabály, mely fontos lépés volt, és a piaci képzések területén is iránymutató lett. Átalakult az országos szakképzési jegyzék, megszületett az ország gazdasági állapotával, szerkezetével adekvát az európai rendszerekhez való igazodás lehetőségét magában hordozó lista az államilag elismert képzésekről. Elkezdődött egy átfogó felnőttképzési törvény vitája és megalkotása, mely a jogalkotók részéről nemcsak a kaotikus jogi helyzet és a fent részletezett problémák megszüntetése, de a „tanuló társadalom” megteremtése felé tett fontos lépés volt. Mindeközben a munkaerőpiac átalakulása is jelentősen befolyásolta a felnőttképzés statisztikai szerkezeti jellemzőit: jelentősen csökkent a munkanélküliség, a gazdaság ágazati és területi átalakulása más igényeket, kihívásokat támasztott a felnőttképzés felé. A munkaerőpiaci intézményrendszer adatbázisokat, előrejelzési rendszereket dolgozott ki, melyek már jobban lehetővé tették a munkaerőpiaci igényekkel adekvát képzések szervezését és az állami munkaügyi szolgálat intézményrendszere jobban meg is követte azt az általa támogatott képzések esetében. A nem támogatott képzések területén azonban a helyzet nem változott.

Mindezen tendenciák mellett a felnőttképzés változatlanul nagy kihívása maradt annak a jelentős létszámú alulképzett tartós munkanélküli rétegnek a felzárkóztatása, mely nélkül a foglalkoztatás szintje aligha növelhető. Ebben az időszakban az Európai Unióhoz való csatlakozásra való felkészülés majd a csatlakozás is éreztette hatását, hiszen az Unióban a foglalkoztatáspolitikával szakképzéssel kapcsolatos figyelem megerősödött, ekkor jelentek meg és hatottak erőteljesen azok az irányelvek, üzenetek, amelyek nagy része még ma is befolyásolja az európai felnőttképzést.

A rendszerváltást követően a magyar munkaerőpiacra zúdult hatalmas munkanélküli tömeg nagysága erre az időre mérséklődött, a „sokk” enyhült. Erőteljesebben megjelent a gazdaság részéről a munkára kész, minőségi munkaerő iránti igény, ami a képzők figyelmét is a minőség, a szolgáltatások fejlesztése felé irányította. A felnőttképzési piac szereplői közül, mind többen érdekelték voltak egy átfogó szabályozásban.

2001-ben megszületett a Felnőttképzési törvény. Ez a törvény fontos lépés volt a felnőttképzés fejlődésében, hiszen annak minden kulcs fontosságú területét komplex módon szabályozta.

- A felnőttek képzéshez való jogát az életen át tartó tanulás kontextusába helyezte.
- Definiálta a felnőttképzési intézmények felé támasztott követelményeket.
- Ösztönözte a felnőtt-tanulást: 4 forrás felhasználására adott lehetőséget.
- Az állam feladatait egyértelművé tette, a feltételek, stratégiák jogi és pénzügyi környezet megteremtésében határozta meg.
- Definiálta a felnőttképzési szereplők érdekeinek tartalmát és az egyeztetés formáit.

- Széleskörű szabályok és minőségirányítási rendszerek bevezetésével biztosította a minőség fejlesztését.
- Biztosította az intézmények ellenőrzését.
- Támogatta az új módszerek és folyamatok bevezetését.
- Külön lehetőséget adott az egészségben károsodott emberek képzésére.

Ez évben és az ezt követő években megalkották azokat a végrehajtási rendeleteket, melyek hivatottak voltak beteljesíteni a törvény lehetőségeit:

- a felnőtt képző intézmények nyilvántartásba vétele, mint elsődleges kontroll
- az intézmények és programok folyamatos „többcsatornás” ellenőrzése
- az intézmények akkreditációjának követelménye
- a szakmai és vizsgakövetelmények szabályozása
- egységes adatszolgáltatási rendszer létrehozása

Létrejött tehát egy jól szabályozott modell, lehetőséget adva a széleskörű mennyiségi és minőségi fejlődésre.

2006-ban érvénybe lépett az új OKJ, mely a munkaerőpiaci igényeknek megfelelő tartalmakat határozott meg, kompetencia alapú, moduláris rendszerű volt, átjárható, és átlátható szerkezetet biztosított, szakmacsoportos rendszerben működött, lehetőséget adott rugalmas képzések fejlesztésére és a különböző képzések közötti átjárhatóságra. A magyar szakképzési és vizsga követelmény rendszer az európai rendszerekkel adekvát lett. Szélesre nyíltak az egyéni utak a nem formális képzések, atipikus formák elterjedésére, az előzetesen, akár élet vagy munka tapasztalat útján szerzett tudások elismerésére és beszámításának lehetőségére, ezzel a képzések költséghatékonyságának növelésére.

A törvény és a rendeletek gyakorlati végrehajtása során, számos hiba, ellentmondás, kérdés felvetődött, a szakmai eszmecserek folyamatosak voltak. Az akkreditált és nem akkreditált intézmények aránya, nem a kívánatos mértékben alakult. Bár a közpénzből, akár a nemzeti, akár EU-s forrásból támogatott képzéseket csak akkreditált intézmény indíthatott, a nem akkreditált intézmények minőség kontrollja nem volt meg, a fogyasztók és képzők között változatlanul meglévő kommunikációs rés miatt változatlanul hiányos a potenciális résztvevők tájékoztatása és tájékozottsága. Ez különösen a hátrányos helyzetűek hozzáférési esélyeit rontja.

A törvény a felnőttképzést végző valamennyi szervezetre vonatkozott, de pl. az adatgyűjtés önkéntes volt, így hiányos maradt. Nem intézményesült a képzők képzése, nem terjedtek el a felnőttképzési szolgáltatások, különösen nem a költséghatékonyságot javító típusai. A vizsga követelmények, de a vizsgákkal kapcsolatos szabályok és a túlzott adminisztrációs követelmények, a dokumentum központúság is vitákat váltott ki.

Az azonban nem kétséges, hogy ezekkel a jogi eszközökkel a magyarországi felnőttképzés a kínálati oldal teljes körét illetően az európai trendeknek megfelelő szabályokat alkotott, az akkreditált intézményekben a minőségirányítás kötelező elemmé vált, a képzésben résztvevők védelmét több szabály is biztosította.

Az OSAP adatai szerint 2001 és 2010 közötti éveket a felnőttképzés számszerű mutatóinak dinamikus növekedése jellemezte. 2007-re már közel háromszor annyi ember vett részt a felnőttképzésben, mint 1995-ben, 2010-ben pedig 652 587. 2011-ben több mint 720 000 fő iratkozott be valamilyen iskolarendszeren kívüli felnőttképzésbe, annak ellenére, hogy erre az időre a korábbi többcsatornás állami támogatási rendszer két csatornássá szűkült. A felnőtt-

képzési törvényben jelölt korábbi 4 forrás, illetve az ezekhez kapcsolódó öt forma közül megszűnt a normatív költségvetési támogatás, és a személyi jövedelemadó kedvezmény igénybevételének lehetősége.

A felnőttképzésben résztvevők számszerű növekedése és a szakképzési rendszer európai rendszerekkel adekvát átalakítása mögött 2004 után a finanszírozási források tekintetében természetesen erőteljesen érzékelhető az Európai Szociális Alap humán erőforrás fejlesztésre fordítható összegeinek megjelenése és növekedése is. Ezzel együtt napjainkig változatlan maradt az a tendencia, hogy finanszírozási sorrendet tekintve a munkáltatók messze az elsők, őket követik az egyének majd a közpénzekből bonyolított képzések.

Más kérdés, hogy a növekvő részvételi létszám az európai rangsorban mire elég, különös tekintettel arra, hogy 2012 óta csökkenő a létszám.

Már utaltam rá, hogy a pozitív hatásai mellett a törvény adta, fent felsorolt lehetőségek ellenére a magyar felnőttképzési rendszer a nemzetgazdasági, munkaadói, a minőségi és költséghatékonysági követelményeknek nem mindenben felelt meg, végrehajtása nem volt minden területen konzekvens, nem léptük meg a következő lépéseket, sőt szabályozás néhány minőségi követelménye fel is lazult. A kapu szélesre nyílt, de nem használtuk ki a teljes szélességét. Sem a munkaadók, sem a képzés tényleges és potenciális részt vevői nem lehettek maradéktalanul elégedettek.

A gazdaság oldaláról két markáns – a felnőttképzés felé címzett – elvárás fogalmazódott és fogalmazódik meg ma is:

- 1.) „Munkára kész” munkaerő álljon rendelkezésre a munkaadók igénye szerinti összetételben és időben, mely a kereslettel adekvát és a „kor elvárásainak” megfelelő szakképzettséggel és mentális kompetenciával rendelkezik.
- 2.) A nagyszámú alulképzett, tartósan munka nélkül lévő aktív korú munkaerő-állomány is kerüljön be a munka világába, a foglalkoztatottság még mindig alacsony szintje éppen a megfelelő képzés segítségével módosuljon felfelé.

A fenti elvárások oldaláról a minőségi, és hatékonysági követelmények közül a következőket tartom a legfontosabbaknak:

- A felnőttképző szervezet folyamatosan informálódjon a gazdaság, a potenciális hallgató igényeiről és tegyen meg mindent, hogy megfeleljen ezek elvárásainak.
- A képzésben résztvevőknek legyen lehetősége különböző, az érdeküknek megfelelő, átjárható formákban olyan hasznosítható ismereteket szerezni, amelyek a munkaerőpiacon irántuk megnyilvánuló szakmai és általános kompetencia területtel adekvátak.
- Egyre többen legyenek a felnőttképzés révén a betöltött/betöltendő munkakörhöz szükséges szakmai általános, szociális és tanulási, kompetenciák birtokában, és ezt folyamatosan tartsák karban. Ez egyben azt is követeli, hogy azok, akiknek legnagyobb szükségük van erre, minél nagyobb számban legyenek részesei a munkaerőpiaci felnőttképzésnek.

Vajon így történt és történik a felnőttek képzésbe kerülése?

A kérdésre adandó válaszhoz az információkat az OSAP rendelkezésre álló statisztikai adatai és táblái, valamint a KSH hivatkozott felmérései szolgáltatták.³

³ A statisztikai adatgyűjtés sok területet érint a szakképzés vonatkozásában. A rendszer többszöri átalakításai ellenére sem képes azonban teljes és különösen nem a hatékonyság összetevőit érintő kérdésekben megfelelő adatokat szolgáltatni. Részletesen rámutat erre dr. Szép Zsófia „A szakképzés és felnőttképzés hatékonysága” c. kutatása.

A képzések jellegének 1995. és 2010. közötti áttekintése azt jelzi, hogy ebben az időközben magasan az OKJ-képzések dominálnak. Ez örvendetes tendencia, és ha az új OKJ szakmai és vizsga követelményeinek munkaköri igényekkel való egyezőségét, az OKJ szerkezetét nézzük, akkor mindenképpen pozitív tény. Erősíti ezt az is, hogy az adatok szerint az iskolarendszeren kívüli, munkaerőpiaci támogatott képzésekben döntően a hiányszakmák dominálnak. Ha az állami foglalkoztatási szolgálat adatait, jelentéseit vizsgáljuk, azt látjuk, hogy ebben az időszakban a sikeresen vizsgázók a képzések döntő többségében a hiány szakmákból kerültek a munkaerőpiacra. Meghatározóak tehát itt a munkaadók által hiányszakmaként jelzett képzések.

Az OSAP adatainak a sikeres vizsgázókra vonatkozó adatainak vizsgálatából azonban más következtetések is adódnak.

Azt is megállapíthatjuk, hogy a tanfolyamok száma szinte megegyezik a vizsgával végződő képzések számával.

A sikeresen vizsgázók között pl. a jelzett időszakban végig erőteljesen voltak jelen azok a szakirányok is, amelyek az állami foglalkoztatási szolgálat adatai alapján az adott időszakban nem tartoztak a keresett szakmák közé (kereskedelmi, marketing stb. szakmák). Ebben a tendenciában jelentősen közrejátszik az első szakma megszerzésének ingyenessége, ami önmagában helyes elven alapul. Érdeemes lenne azonban e területen is vizsgálni, hogy a képzők érdekeltségét hogyan tolhatnánk a keresett szakmák felé.

Ez arra enged következtetni, hogy a hátrányos helyzetűeket érintő tanfolyamok, amelyek az alap- és kritikus kompetenciák fejlesztését, foglalkoztathatóság növelését, a felzárkózást szolgálnák, nem találhatóak a statisztikában, következésképp a képzési kínálatban sem. Bár az adatgyűjtés és adattartalmak jelzett problémái miatt pontos következtetéseket nehéz levonni, de az, hogy a halmozottan hátrányos helyzetűek képzése, valamint a szakképesítést megalapozó szakmai alapképzés csak minimálisan vannak jelen a képzések jellege szerinti megoszlásban is, arra utal, hogy a halmozottan hátrányos helyzetűek képzése nem megfelelő számban, nem a munkanélkülieken és az inaktív népesség számarányainak megfelelő nagyságrendben folyik.

A jelzett időszakban az is megfigyelhető, hogy a szakmai továbbképzések az utolsó években egyre nagyobb arányt képviseltek, ami a gazdaság felnőttképzésben való erőteljesebb részvételét jelzi.

A képzések bonyolítóit, a képzők jellege szerinti megoszlás vizsgálata azt mutatja, hogy a képzések döntő többségét az elmúlt 20 évben a magánképzők (kft, rt.) valósították meg. A nem nyereség érdekeltsgű, vélhetően a minőségi követelményeket követő és előtérbe helyező központi költségvetési intézmények nagyságrenddel lemaradva folyamatosan a 3. helyen voltak, a képzőkhöz beiratkozott létszám szerinti rangsorban. Ha azt a tény is figyelembe vesszük, hogy Magyarországon 2001. óta az akkreditált, tehát minőségi követelményeket is teljesítő intézmények száma a nyilvántartott, felnőttképzést folytató cégeknek mindössze 15-12% át tette ki, akkor kétségeink támadnak a képzések minőségéről alkotott kép megbízhatóságát illetően. Természetesen nem jelenthetjük ki, hogy a nem akkreditált cégek biztosan nem megfelelő minőségben és a munkaerőpiaci igényeknek nem megfelelően képeztek, de az kimondható, hogy nem tudtuk megfelelően követni tevékenységüket, hiszen valószínűsíthető, hogy az adatot szolgáltató cégek többsége az akkreditáltak körébe tartozott.

A képzések formájának a jelzett időszakban történő áttekintése azt mutatja, hogy gyakorlatilag a csoportos, tehát a hagyományos formák uralják a képzéseket. Kisebb mértékű, a távoktatás a levelező, és az egyéni képzés felé történő elmozdulás csak a 2008–2012 években

figyelhető meg. A nonformális képzések 2008-ig a statisztikai adatokban meg sem jelennek azt követően is elenyészően minimális a számuk a kívánthoz képest.

Az OSAP statisztikai tábláiból a fenti néhány kiemelt, és messze nem teljes terület áttekintése azt jelzi, hogy a gazdaság igényeire, és a minőséggel kapcsolatban felvetett kérdésekre tehát csak részben adhatunk pozitív választ. A magyar felnőttképzés kínálati oldala, bár szabályozott és a képzések minőségének biztosítása felé ösztönöz, nem tudta biztosítani a képzések teljes körére vonatkozóan a minőségi követelmények garanciáit annak ellenére, hogy a hatályos törvény a képzők teljességére vonatkozott. Nem terjedtek el széles körben az atipikus képzési formák, ami többek között a hozzáférés esélyét is javíthatta volna. Az adatszolgáltatást nyújtók körében a minőség minden bizonnyal közelít az elvárásokhoz, az azon kívüli körben azonban ez nem biztosított.

A hatékonyságot az általam önkényesen kiemelt kérdések mellett természetesen számos más fontos, egymással összefüggő és egymás következményeként megjelenő tényező befolyásolja, mint pl. a magas elhelyezkedési arány, alacsony lemorzsolódás, a támogatott képzések költséghatékonysága, átláthatósága stb. A képzések teljes körére vonatkozóan ezek vizsgálatára nem állnak rendelkezésre adatok. A részvétel nagyságrendjének, hatékonyság-biztosításának alapvető elemei között is elsődleges szerepe van azonban annak, hogy a kínálat mennyire esik egybe a munkaerőpiac keresletével, képzésekhez nyújtott információ-szolgáltatások megfelelőek-e a képzésbe kerüléshez, képzésben maradáshoz, és a munkába kerüléshez mi motiválja a felnőtteket a tanulásra, milyen magas a részvételi arány, etikus-e a képzők piaci magatartása.

Láttuk, hogy az adatokból levonható következtetések a szabályozás színvonala ellenére vegyesek. Egyértelmű a következtetés tehát, hogy tovább kell lépni a kínálati oldalon és meg kell teremteni a keresleti oldal befolyásolásának lehetőségét.

Azzal, hogy a szakképzésben az utóbbi években a munkaadók érdekeit képviselő kamarák egyre nagyobb szerepet kapnak, a keresleti oldal jobban érvényesítheti elvárásait.

A keresleti oldal másik szereplője, a potenciális résztvevő azonban még mindig háttérben van:

- Nincs széleskörű felvilágosítás a tanulás fontosságáról, a felnőttképzési törvényben foglalt jogokról és lehetőségekről. Ennek következtében változatlanul erős az információs aszimmetria a „szolgáltatók/ képzők” és a „fogyasztók/ felnőttképzésben részt venni szándékozók között. Különösen igaz ez az egyébként is alulreprezentált hátrányos helyzetű rétegek esetében.
- Nincs ösztönzés a felnőttkori tanulásban való részvételre sem kommunikációs, sem pénzügyi oldalon, nem alkalmazunk olyan finanszírozási technikákat (képzési utalvány, adókedvezmény, egyéni képzési számla), és kommunikációs eszközöket, kampányokat mely növelhetné a részvételi arányt a felnőttkori képzésben.
- Nem megfelelő a tájékoztatási és megvalósítási kötelezettség a hatékony, és hozzáférést növelő tanulási formákat és az előzetes tudás mérését és beszámítását illetően.
- Nincs „fogyasztói”, felnőttképzési hallgatói érdekképviselet.

A felnőttképzés szabályozásának korszerűsítése, átalakítása napjainkban is folyik. A felnőttképzési tvr. 2013. évi módosítása, és az annak végrehajtását szabályozó rendeletek több olyan elemet tartalmaznak (képzők akkreditációja helyett egységes engedélyezés, egységes minőségügyi követelmények, az előzetes tudás mérésének értékelésének, és beszámításának kötelezővé tétele stb.), ami a fenti problémák kezelésére történő törekvésnéként értékelhető. A

problémák nagy részére azonban nem ad választ, esetenként fel is erősíti azt. Az a tény, hogy a törvény hatálya nem minden felnőttképzést végző szervezetre terjed ki, önmagában is aggályos, hiszen a képzők többsége nem vállalja az engedélyezéssel együtt járó kötelezettségeket, és a minimális feltételek hiányában is képzést indíthat. Ez pedig a kommunikációs aszimmetria miatt éppen azokat érintheti hátrányosan, akiknek legnagyobb szüksége lenne a jó minőségű képzésre.

A nyilvántartás eltörlése csak erősíti ezt a tendenciát. A képzési programokon keresztül engedélyezés, várhatóan a program szerinti szakosodáshoz vezet, a képzők többségének felnőttképzési curriculum készítésben való felkészültsége pedig minimum kérdésessé teszi a program végrehajtásának az engedélyezettel való egyezőségét. Nem kedvez az előírás a munkaadók számára sok esetben fontos gyors indítás követelményének és a dokumentum centrikusság csökkentésének sem.

A kamarák belső és külső szakértőire komoly a fejlesztést, és az ellenőrzést is magában foglaló feladatok hárulnak elsősorban az iskolarendszerű, de az iskolarendszeren kívüli képzésben is. Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy feltétlen szükség lenne a feladatok összetettségével és nagyságrendjével adekvát, megfelelően képzett és tapasztalt munkatársakkal megerősíteni a jelenlegi rendszert, és strukturálni azt.

A törvény módosítása óta eltelt idő még nem jogosít igazán arra, hogy komoly adatokkal alátámasztott konzekvenciákat vonjunk le, bár néhány tanulmány már megjelenése után elemezte a várható helyzetet. A felnőttképzésre és szabályozására vonatkozó korszerűsítés napjainkban is folyik számos jogszabály módosítását, kiegészítését tervezik. A gyorsan bekövetkező módosítások arra utalnak, hogy a jogszabályalkotók is érzékelik a problémákat, ami pozitív. A jogi stabilitás azonban a képző szervezetek munkájának, stratégiájának kialakításában rendkívül fontos eleme.

Reményeim szerint az általam felvetett kérdések, tendenciák is megoldásra kerülnek a szabályozásban.

- A felnőttképzési piac szereplői közötti szelekció, az engedélyezett és nem engedélyezett intézmények arányának megváltoztatása. A nem engedélyköteles képzések következetes ellenőrzése, legalább a minimális és kritikus követelményeknek a képzők teljes körére való kiterjesztése törvényi szinten.
- Szélesebb körű támogatás, tájékoztatás és ösztönzés révén nagyságrendekkel több képzés és résztvevő összességében, és különösen a halmozottan hátrányos helyzetűek körében.
- A hatékonyságot és hozzáférést növelő tanulási és szolgáltatási formák erősítése, ösztönzése.
- A túlbürokratizált, dokumentumközpontú végrehajtási rendeletek egyszerűsítése, hallgatóközpontúság előtérbe helyezése.
- Közvetlen társadalmi kontrollok beépítése: munkaadók és hallgatók részéről.
- Összehangolt, az eredményesség mérésére is alkalmas, kötelező felnőttképzési statisztikai rendszer kiépítése, a felnőttképzés egészére.

Magyarország közvetlenül a rendszerváltás utáni és az azt követő években is erős igent mondott a felnőttképzésre, kiépítette annak struktúráját, szabályait, követte az európai irányelveket. Olyan piaci modellt, és szabályrendszert hozott létre, mely magában rejtje a folyamatos fejlődés lehetőségét, ideje kiteljesíteni a lehetőséget.

Felhasznált irodalom

- A tudás alapú társadalom ÁFSZ Fejlesztési és Módszertani Intézet Bp. 2008.
- Adult and continuing education in Europe. Using public policy to secure a growth in skills. European commission 2013.
- Az Európai Unió és a felnőttképzés HEFOP 3.5.1. „Korszerű felnőttképzési módszerek kidolgozása és alkalmazása”. Bp., NSZFI, 2008. (Tanár-továbbképzési füzetek, 8. Sorozatszerk.: dr. Zachár László)
- Developing the adult learning sector. Workshop back ground prepared by FiBS, DIE Berlin 2012
- Farkas Éva dr.– Farkas Erika – Hangya Dóra – Kovács Anett – Kulcsár Nárcisz – Leszkó Hajnalka: Az akkreditált felnőttképzési intézmények működési jellemzői Kutatási jelentés. SZTE JGYPK Szeged, 2012.
- Farkas Éva dr.: A szak- és felnőttképzés gyakorlata. SZTE JGYPK Szeged, 2013.
- Farkas Éva dr: Az új törvényi szabályozás 2014
- Halmos Csaba és munkatársai: A felnőttképzésben résztvevők elhelyezkedése, különös tekintettel a hátrányos helyzetű rétegekre, régiókra (Kutatási záró tanulmány) NFI Bp. 2005.
- Központi Statisztikai Hivatal: Felnőttoktatás, felnőttképzés. Budapest, 2014.
- Molnárné Stadler Katalin, Králik Tibor Egységes minőségirányítás bevezetése. Tanulmány. TÁMOP 22.1.08/1 2008 002 BP 2009.
- Munkaerőpiaci Helyzetkép 2005-2010 Budapest, ÁFSZ
- Papp Péter: A felnőttképzés EU-konform fejlesztése céljából a felnőttképzés EU trendjeinek vizsgálata. Bp., Nemzeti Felnőttképzési Intézet, 2005.
- Polónyi István: A felnőttképzés finanszírozása. 9. Magyar Nemzeti és Nemzetközi Lifelong Learning Konferencia, Szegedi Tudományegyetem, 2013. április 18-19.
- Szép Zsófia : A szakképzés és a felnőttképzés hatékonysága. Kutatási tájékoztató. In Felnőttképzés 6. évf. 2008 2. sz.
- Szép Zsófia: A felnőttképzés hasznosulása a foglalkoztatásban (Kutatási záró tanulmány TÁMOP2.5.2prg FSZH) Bp. 2010